

กรมควบคุมโรค
กองโรคไม่ติดต่อ

COVID-19 & NCD Clinic

รายงาน

ผลกระทบจากการระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019
ต่อคลินิกโรคไม่ติดต่อ ปี 2564

กลุ่มพัฒนาคุณภาพบริการ
กองโรคไม่ติดต่อ

COVID-19 & NCD Clinic

รายงาน

ผลกระทบจากการระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ต่อคลินิกโรคไม่ติดต่อ ปี 2564

ผู้จัดทำ

1. นางจุรีพร คงประเสริฐ	นายแพทย์เชี่ยวชาญ
2. นางสาวณัฐวิวรรณ พันธุ์มุง	นักวิชาการสาธารณสุขชำนาญการพิเศษ
3. นางสาวชนิษฐา ศรีสวัสดิ์	นักวิชาการสาธารณสุขปฏิบัติการ
4. นางสาวประภัสรา บุญทวี	นักวิชาการสาธารณสุขปฏิบัติการ
5. นางสาวพนิดา เจริญกรุง	นักวิชาการสาธารณสุขปฏิบัติการ
6. นางสาวศศิภรณ์ สารแสง	นักวิชาการสาธารณสุข

กลุ่มพัฒนาคุณภาพบริการ กองโรคไม่ติดต่อ

ถนนติวานนท์ อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี 11000

โทรศัพท์ 02 590 3867

E-mail: ncd.clinic.plus@gmail.com

กองโรคไม่ติดต่อ กรมควบคุมโรค ได้ดำเนินการสำรวจผลกระทบของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ต่อคลินิกโรคไม่ติดต่อ (NCD Clinic) ของโรงพยาบาลสังกัดสำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข ปีงบประมาณ 2564 เครื่องมือที่ใช้เป็น แบบสอบถามอิเล็กทรอนิกส์ที่พัฒนาขึ้นจากรูปแบบการสำรวจออนไลน์ (Google form) โดยให้ผู้ตอบแบบสอบถามเปรียบเทียบผลกระทบจากการระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ที่เกิดขึ้นในช่วง ปีงบประมาณ 2564 (1 ต.ค. 63 - 30 ก.ย. 64) กับระยะก่อนการระบาดรอบที่ 1 (มีนาคม 2563) โดยกลุ่มเป้าหมาย คือ ผู้บริหาร/ผู้รับผิดชอบงาน NCD Clinic ของโรงพยาบาลในสังกัดสำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข ทั้งหมด 76 จังหวัด จำนวนทั้งสิ้น 898 แห่ง มีผู้ตอบแบบสอบถามทั้งสิ้น 408 คน ผลการสำรวจพบว่า

ผลกระทบต่อการบริหารจัดการ NCD Clinic ส่วนใหญ่ได้รับผลกระทบทำให้ไม่สามารถให้บริการได้ตามปกติ ต้องลดจำนวนผู้ป่วย ลดระยะเวลาให้บริการ และบางแห่งปิดให้บริการชั่วคราว สำหรับอัตรากำลังบุคลากรที่ปฏิบัติงาน NCD Clinic ปฏิบัติงานลดลง มากกว่าร้อยละ 50

ผลกระทบต่อการเข้าถึงบริการ NCD Clinic ส่วนใหญ่มีผู้ป่วยมารับบริการต่าง ๆ ตามนัดลดลง โดยการคัดกรองภาวะแทรกซ้อนทางตาได้รับผลกระทบทำให้ปิดบริการและ/หรือไม่มีผู้ป่วยมาตามนัดมากที่สุด รองลงมาเป็นการคัดกรองภาวะแทรกซ้อนและการส่งปรึกษา/ส่งรักษาเรื่องเท้า และการเยี่ยมบ้าน นอกจากนี้การติดตามระดับน้ำตาลในเลือดและระดับความดันโลหิตของ NCD Clinic ส่วนใหญ่ ผู้ป่วยมารับบริการตามนัดน้อยกว่าร้อยละ 60 บางแห่งปิดบริการแต่มีการดูแลติดตามผู้ป่วยผ่านทาง รพ.สต./อสม. ซึ่งกลุ่มผู้ป่วยโรคเบาหวานและ/หรือโรคความดันโลหิตสูงที่ควบคุมได้ดีได้รับการติดตามทุก 2-3 เดือน ส่วนกลุ่มที่ควบคุมได้ไม่ดีได้รับการติดตามน้อยกว่า 2 เดือน

ผลกระทบต่อระบบสำรองยา NCD Clinic มากกว่าร้อยละ 90 มี ยากินเบาหวาน ยาฉีดเบาหวาน ยาลดความดันโลหิต และยาลดไขมัน เพียงพอต่อการให้บริการ และมีระยะเวลาสำรองยาอยู่ระหว่าง 3-5 เดือน

นวัตกรรม/รูปแบบบริการ (Service Model) 1 ใน 3 ของ NCD Clinic มีการคิดค้นและนำ นวัตกรรม/รูปแบบบริการ (Service Model) มาปรับใช้เพื่อให้บริการใน NCD Clinic ยกตัวอย่างเช่น การให้บริการตรวจทางไกลโดยใช้ระบบ Telemedicine /Telehealth การใช้ Line ในการให้บริการ การส่งยาทางไปรษณีย์ Grab drug โดย อสม. เป็นต้น

สถานการณ์ผู้ป่วยโรคเบาหวานและ/หรือโรคความดันโลหิตสูง มากกว่าครึ่งของ NCD Clinic รายงานว่าในช่วงที่มีการระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 จำนวนผู้ป่วยควบคุมโรคได้ไม่ดีเพิ่มขึ้น ส่วนผู้ป่วยที่เสียชีวิตและภาวะแทรกซ้อนที่ไม่ใช่สาเหตุจาก COVID-19 มีจำนวนไม่แตกต่างกันช่วงก่อนการระบาด ผู้ป่วย NCD ที่ได้รับผลกระทบมากที่สุด ได้แก่ ผู้ป่วยที่ควบคุมโรคได้ไม่ดี ผู้ป่วยภาวะแทรกซ้อนเฉียบพลัน เช่น หัวใจ Stroke และผู้ป่วยภาวะแทรกซ้อนที่ต้องทำหัตถการ เช่น ตา ต้อ (พอกไต) เท้า เป็นต้น

ความต้องการการสนับสนุนสำหรับดำเนินงาน NCD Clinic เจ้าหน้าที่ระดับปฐมภูมิมีภาระงานเพิ่มขึ้น จากการเข้ามาช่วยสนับสนุนการดำเนินงานในช่วงที่มีการระบาด เช่น การส่งยา การติดตามวัดระดับน้ำตาล และระดับความดันโลหิต การสนับสนุนจากส่วนกลางหรือผู้บริหารองค์กรมีส่วนสำคัญต่อการปฏิบัติงาน ได้แก่ การเพิ่มอัตรากำลังคน ค่าตอบแทน และงบประมาณ วัสดุ/อุปกรณ์ที่ทันสมัย เพื่อให้การดำเนินงานมีประสิทธิภาพ

โดยสรุป การระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ส่งผลกระทบต่อการดำเนินงาน NCD Clinic ทั้งต่อตัวผู้ป่วยที่มารับบริการและเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน คือผู้ป่วยมารับบริการไม่ต่อเนื่อง ไม่มาตามนัด จำนวนผู้ป่วยควบคุมโรคได้ไม่ดีเพิ่มขึ้น คุณภาพการให้บริการลดลง ไม่สามารถเปิดบริการได้ตามปกติ บุคลากรทางการแพทย์มีภาระงานเพิ่มขึ้น ปฏิบัติงานด้วยความยากลำบากในช่วงที่มีการระบาด เช่น การคัดกรองภาวะแทรกซ้อนและการส่งปรึกษา/รักษา การติดตามการรักษา (การเจาะวัดระดับน้ำตาล และการวัดระดับความดันโลหิต) การเยี่ยมบ้าน เป็นต้น ดังนั้นหน่วยงานทุกระดับที่รับผิดชอบงาน NCD Clinic ควรเตรียมความพร้อมเพื่อรองรับสถานการณ์ฉุกเฉินที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต เช่น การพัฒนารูปแบบบริการ (Service Model) เชิงนวัตกรรม ที่มีการนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้มากขึ้น การวางแผนบริหารจัดการด้านอัตรากำลัง ด้านงบประมาณ อุปกรณ์เครื่องมือต่าง ๆ เป็นต้น เพื่อสนับสนุนการดำเนินงานให้สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบันและอนาคต

เรื่อง

บทสรุปผู้บริหาร.....	ก
สารบัญ.....	ค
ที่มาและความสำคัญ.....	1
วัตถุประสงค์ของการศึกษา.....	1
รูปแบบการศึกษา.....	1
เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา.....	2
วิธีการรวบรวมข้อมูล.....	2
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	2
ผลการศึกษา.....	3
ข้อมูลทั่วไป.....	3
ผลกระทบต่อการบริหารจัดการ NCD Clinic.....	4
ผลกระทบต่อ การเข้าถึงบริการ การคัดกรองภาวะแทรกซ้อน/ประเมินความเสี่ยง.....	5
ผลกระทบต่อ การเข้าถึงบริการของ NCD Clinic.....	6
ผลกระทบต่อ การเข้าถึงบริการ การติดตาม/การดูแลรักษา.....	6
ผลกระทบต่อ การเข้าถึงบริการ ส่งปรึกษา/ส่งรักษา.....	7
ผลกระทบต่อระบบสาธารณสุข.....	8
สถานการณ์ผู้ป่วยโรคเบาหวานและ/หรือโรคความดันโลหิตสูง.....	9
นวัตกรรม/รูปแบบบริการ (Service Model).....	9
ความต้องการสนับสนุนสำหรับการดำเนินงาน NCD Clinic.....	9
ข้อเสนอแนะจากการสำรวจ.....	10
อภิปรายผล.....	11
ข้อเสนอแนะ.....	12

ที่มาและความสำคัญ

จากสถานการณ์การระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 องค์การอนามัยโลกได้ประกาศให้การระบาดดังกล่าวเป็นภาวะฉุกเฉินด้านสาธารณสุขระหว่างประเทศ (Public Health Emergency of International Concern หรือ PHEIC) ข้อมูลรายงานสถานการณ์โรค ณ วันที่ 4 ธันวาคม 2564 ทั่วโลกพบผู้ติดเชื้อจำนวน 265 ล้านคน ผู้เสียชีวิตจำนวน 5.3 ล้านคน และในประเทศไทยพบผู้ติดเชื้อ 2.1 ล้านคน ผู้เสียชีวิตจำนวน 20,917 คน (ศูนย์ข้อมูล COVID-19 กรมประชาสัมพันธ์) จากความรุนแรงของการระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 รัฐบาลไทยได้บังคับใช้พระราชกำหนดประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินในทุกเขตท้องที่ทั่วราชอาณาจักร โดยมีการออกข้อกำหนด และข้อปฏิบัติ อาทิเช่น การห้ามเข้าพื้นที่เสี่ยง ปิดสถานที่เสี่ยงต่อการติดต่อโรค (สนามมวย ผับ สถานบริการ ฯลฯ) ปิดช่องทางเข้าประเทศ ห้ามชุมนุม การจำกัดการเดินทาง และมาตรการป้องกันโรค ได้แก่ การล้างมือ การสวมหน้ากากอนามัย/ผ้า การรักษาระยะห่างระหว่างบุคคล นโยบาย “อยู่บ้าน หยุดเชื้อ เพื่อชาติ” ร่วมกับการปรับระบบรองรับการดูแลรักษาผู้ติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019

สถานการณ์และมาตรการดังกล่าว ส่งผลกระทบต่อหน่วยงานทุกภาคส่วน รวมถึงระบบบริการสาธารณสุข ทั้งด้านการป้องกัน รักษา ควบคุม และฟื้นฟู เช่น การวินิจฉัย การรักษา การรับยา กิจกรรมการให้ความรู้ เป็นต้น ในขณะที่เดียวกันก็ต้องควบคุมการระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 เกิดเป็นความท้าทายการบริหารจัดการ ทั้งบุคลากรทางการแพทย์ เทคโนโลยี มาตรการ แนวทาง ที่ต้องมีการปรับเปลี่ยนการทำงานตามแนววิถีใหม่ (New normal)

คลินิกโรคไม่ติดต่อ (NCD Clinic) นับเป็นหนึ่งในภารกิจสำคัญสำหรับการพัฒนาคุณภาพบริการ รวมถึงระบบ กลไก และเครือข่ายการเฝ้าระวังป้องกันควบคุมโรค กองโรคไม่ติดต่อ กรมควบคุมโรค จึงได้ทำการสำรวจผลกระทบของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ต่อ คลินิกโรคไม่ติดต่อ (NCD Clinic) รวบรวม และวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อวางแผนปรับเปลี่ยนรูปแบบการให้บริการ รวมถึงมาตรการแนวทางให้สอดคล้องกับสถานการณ์ปัญหาในปัจจุบัน

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาผลกระทบของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ต่อคลินิกโรคไม่ติดต่อ (NCD Clinic) ช่วงปีงบประมาณ 2564
2. เพื่อเป็นข้อมูลในการวางแผนปรับเปลี่ยนรูปแบบการให้บริการ รวมถึงมาตรการแนวทางให้สอดคล้องกับสถานการณ์ปัญหาในปัจจุบัน

รูปแบบการศึกษา

การศึกษานี้เป็นการศึกษาเชิงสำรวจ (Survey Research) เพื่อศึกษาผลกระทบของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ต่อคลินิกโรคไม่ติดต่อ (NCD Clinic) รวมถึงการประเมินการบริหารจัดการ โดยให้ผู้ตอบแบบสอบถามเปรียบเทียบผลกระทบที่เกิดขึ้นในช่วงปีงบประมาณ 2564 (1 ต.ค. 63 - 30 ก.ย. 64) กับระยะก่อนการระบาดรอบที่ 1 (มีนาคม 2563) โดยกลุ่มเป้าหมาย คือ ผู้บริหาร/ผู้รับผิดชอบงาน NCD Clinic ของโรงพยาบาลในสังกัดสำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข ทั้งหมด 76 จังหวัด จำนวนทั้งสิ้น 898 แห่ง

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

การศึกษานี้ใช้เครื่องมือหลักในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบสอบถามอิเล็กทรอนิกส์ที่พัฒนาขึ้นจากรูปแบบการสำรวจออนไลน์ (Google form) ผ่านลิงค์ <https://forms.gle/77wvBf4sz4LkyFF6> แบบสอบถามประกอบด้วย 2 ส่วน จำนวน 24 ข้อ และข้อเสนอแนะ ดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป จำนวน 3 ข้อ ได้แก่ ตำแหน่งปฏิบัติงาน สถานที่ปฏิบัติงาน เขตบริการสุขภาพ

ส่วนที่ 2 ข้อมูลการจัดการใน NCD Clinic ในช่วงการระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 จำนวน 21 ข้อ โดยข้อเสนอแนะ เป็นข้อคำถามปลายเปิด (Open-ended Question) เพื่อรวบรวมข้อมูลที่เป็นปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะทั่วไป จากผู้ตอบแบบสอบถาม

วิธีการรวบรวมข้อมูล

ดำเนินการเก็บข้อมูลตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน - ธันวาคม 2564 โดยจัดทำหนังสือราชการ เลขที่ สธ 0412.4/ว216 ลงวันที่ 17 พฤศจิกายน 2564 เรื่อง ขอความร่วมมือประชาสัมพันธ์ให้กับโรงพยาบาลในเขตที่รับผิดชอบ ตอบแบบสอบถาม เรื่อง ผลกระทบของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ต่อคลินิกโรคไม่ติดต่อ (NCD Clinic) ไปยังสำนักงานป้องกันควบคุมโรคที่ 1 - 12 และประชาสัมพันธ์ผ่านช่องทางออนไลน์ LINE Group ที่มีสมาชิกเป็นกลุ่มเป้าหมาย คือ ผู้บริหาร/ผู้รับผิดชอบงานใน NCD Clinic

การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลจากแบบสอบถาม 2 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป จำนวน 3 ข้อ และส่วนที่ 2 ข้อมูลการจัดการใน NCD Clinic ในช่วงการระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 จำนวน 21 ข้อ นำมาวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา โดยใช้การประมวลผลด้วยคอมพิวเตอร์ ได้แก่ ค่าเฉลี่ย และร้อยละ สำหรับข้อเสนอแนะ จะถูกรวบรวม และพิจารณาในส่วนที่เกี่ยวข้องต่อไป

ผลการศึกษา

ข้อมูลทั่วไป

จำนวนผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด 408 คน พบว่า ตำแหน่งของผู้ตอบแบบสอบถามเป็นพยาบาลวิชาชีพประจำ NCD Clinic มากที่สุด ร้อยละ 75.8 รองลงมาเป็น หัวหน้า/รองหัวหน้า NCD Clinic ร้อยละ 22.8 จากโรงพยาบาลชุมชนมากที่สุด ร้อยละ 88.7 รองลงมาเป็น โรงพยาบาลทั่วไป ร้อยละ 9.1

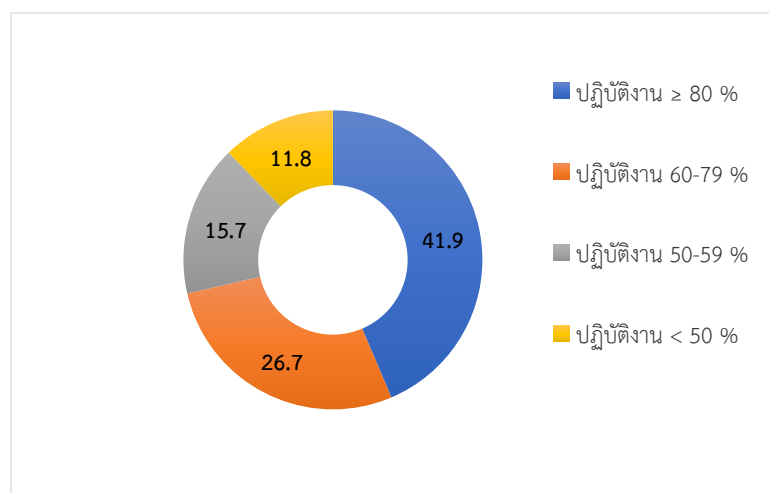
ตารางที่ 1 จำนวนและร้อยละของข้อมูลทั่วไป (n = 408)

ข้อมูลทั่วไป	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ตำแหน่งปฏิบัติงาน		
- แพทย์/แพทย์ประจำคลินิก	3	0.7
- หัวหน้า/รองหัวหน้า NCD Clinic	93	22.8
- พยาบาลวิชาชีพประจำ NCD Clinic	309	75.8
- นักวิชาการสาธารณสุข	3	0.7
ประเภทสถานบริการสุขภาพ		
- โรงพยาบาลศูนย์	7	1.7
- โรงพยาบาลทั่วไป	37	9.1
- โรงพยาบาลชุมชน	362	88.7
- ศูนย์บริการสาธารณสุข	2	0.5
เขตบริการสุขภาพที่สังกัด		
- เขตบริการสุขภาพที่ 1	58	14.2
- เขตบริการสุขภาพที่ 2	11	2.7
- เขตบริการสุขภาพที่ 3	28	6.9
- เขตบริการสุขภาพที่ 4	50	12.3
- เขตบริการสุขภาพที่ 5	52	12.7
- เขตบริการสุขภาพที่ 6	43	10.5
- เขตบริการสุขภาพที่ 7	40	9.8
- เขตบริการสุขภาพที่ 8	32	7.8
- เขตบริการสุขภาพที่ 9	39	9.6
- เขตบริการสุขภาพที่ 10	3	0.7
- เขตบริการสุขภาพที่ 11	41	10.0
- เขตบริการสุขภาพที่ 12	11	2.7

ผลกระทบต่อการบริหารจัดการ NCD Clinic

ร้อยละ 41.9 ของ NCD Clinic ที่มีบุคลากรปฏิบัติงานได้ตามปกติ (มากกว่าร้อยละ 80) แสดงให้เห็นว่ามากกว่าครึ่งของ NCD Clinic บุคลากรไม่สามารถปฏิบัติงาน NCD Clinic ได้ตามปกติ และปฏิบัติงานน้อยกว่าร้อยละ 50 คิดเป็นร้อยละ 11.8 รายละเอียดดังแผนภาพที่ 1 จากแบบสอบถาม อัตรากำลังคนต่อวันที่สามารถเปิดบริการ ของ NCD Clinic ได้ในช่วงสถานการณ์การระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (แพทย์ พยาบาล เจ้าหน้าที่) จำนวนมากที่สุด 5 คน คิดเป็นร้อยละ 21.3 รองลงมาคือ จำนวน 4 คน ร้อยละ 16.2 และอัตรากำลังมากกว่า 10 คน อยู่ที่ร้อยละ 15.2 สำหรับงบประมาณที่สนับสนุนการทำงาน NCD Clinic ส่วนใหญ่ได้รับการจัดสรรเท่าเดิม มีบางแห่งได้รับการจัดสรรน้อยลง แต่เพียงพอสำหรับการให้บริการ โดยร้อยละ 30 ของ NCD Clinic ที่ไม่ได้รับการจัดสรรและได้รับการจัดสรรน้อยลง ไม่เพียงพอสำหรับการให้บริการ

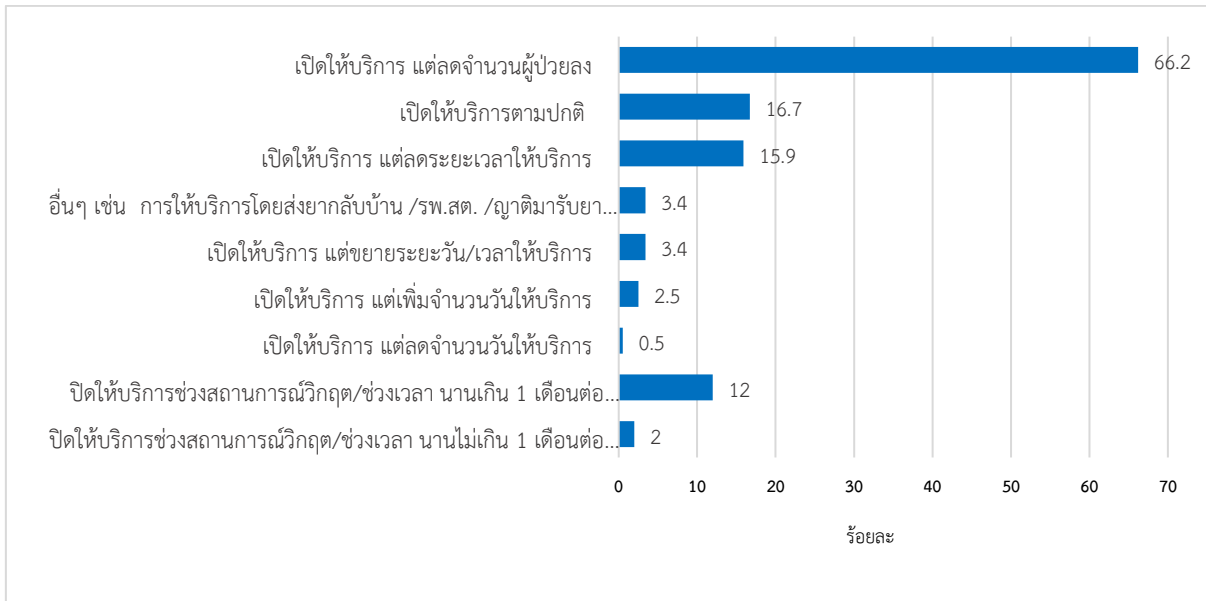
แผนภาพที่ 1 ร้อยละอัตรากำลังบุคลากรที่ปฏิบัติงาน NCD Clinic ช่วงการระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019

การจัดบริการ NCD Clinic สามารถเปิดให้บริการตามปกติได้เพียง ร้อยละ 16.7 ผลกระทบจากการระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ทำให้มีการปรับบริการโดยลดจำนวนผู้ป่วย ลดระยะเวลาให้บริการมากที่สุด คือ ร้อยละ 66.2 และ ร้อยละ 15.9 ตามลำดับ บางแห่งปิดให้บริการช่วงสถานการณ์วิกฤต/ช่วงเวลานานเกิน 1 เดือนต่อรอบ คิดเป็น ร้อยละ 12 และปิดให้บริการช่วงสถานการณ์วิกฤต/ช่วงเวลานานไม่เกิน 1 เดือนต่อรอบ ร้อยละ 2 รายละเอียดดังแผนภาพที่ 2

ในช่วงสถานการณ์การระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 มีการปรับรูปแบบการจัดบริการใหม่ใน NCD Clinic ของโรงพยาบาล อันดับ 1 มีการแยกประเภทผู้ป่วยตามความรุนแรงและความเร่งด่วน เช่น การแบ่งกลุ่มผู้ป่วย การจำแนกผู้ป่วยตามสี เขียว เหลือง แดง เป็นต้น อันดับ 2 ให้บริการเฉพาะผู้ป่วย Control ไม่ได้ อันดับ 3 ให้บริการเฉพาะผู้ป่วยที่มีภาวะแทรกซ้อน

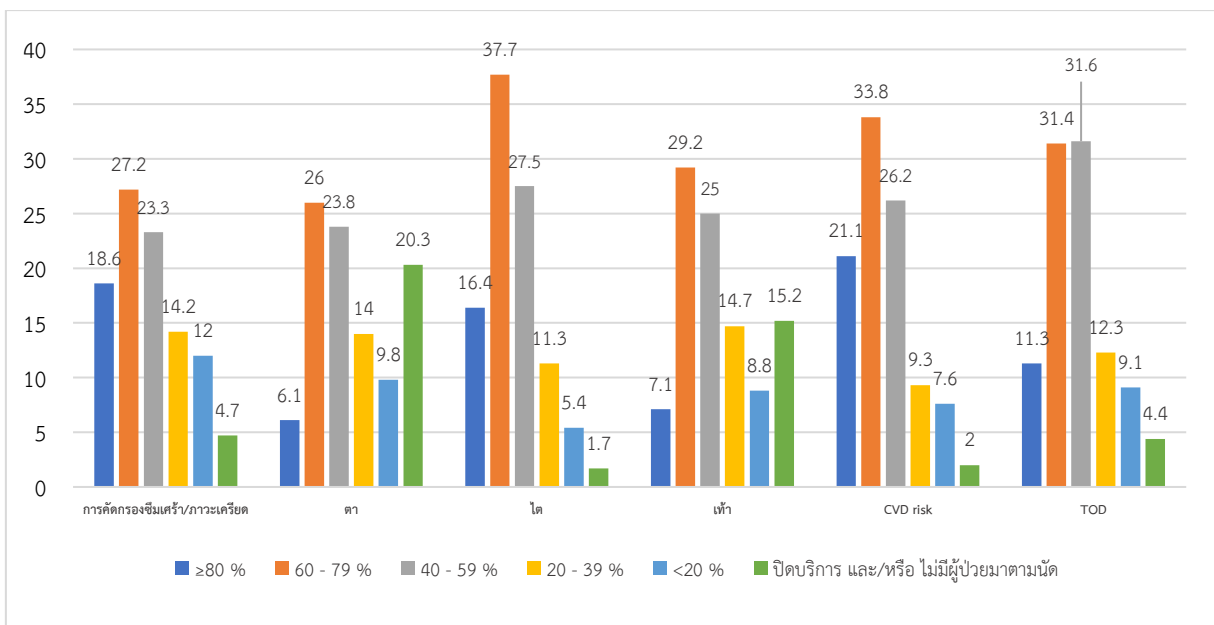
แผนภาพที่ 2 ร้อยละการจัดบริการของ NCD Clinic ช่วงการระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019

ผลกระทบต่อการใช้งานบริการ การคัดกรองภาวะแทรกซ้อน/ประเมินความเสี่ยง

การเข้าถึงบริการ กรณีมารับบริการตามนัด เพื่อคัดกรองภาวะแทรกซ้อน/ประเมินความเสี่ยง พบว่าการคัดกรองภาวะซึมเศร้า/ภาวะเครียด ตา ไต เท้า และการประเมิน CVD risk ของ NCD Clinic แต่ละแห่ง ผู้ป่วยส่วนใหญ่สามารถมารับบริการตามนัดได้มากที่สุดคือ ร้อยละ 60-79 โดยเฉพาะการคัดกรองภาวะแทรกซ้อนทางไตและการประเมิน CVD risk ร้อยละ 37.7 และ ร้อยละ 33.8 สำหรับการคัดกรองภาวะแทรกซ้อนทางตาได้รับผลกระทบทำให้ปิดบริการและ/หรือไม่มีผู้ป่วยมาตามนัดมากที่สุด ร้อยละ 20.3 รองลงมาเป็นการคัดกรองภาวะแทรกซ้อนทางเท้า ร้อยละ 15.2 รายละเอียดดังแผนภาพที่ 3

แผนภาพที่ 3 ร้อยละของผู้ป่วยที่มารับบริการตามนัด การคัดกรองภาวะแทรกซ้อน/ประเมินความเสี่ยง

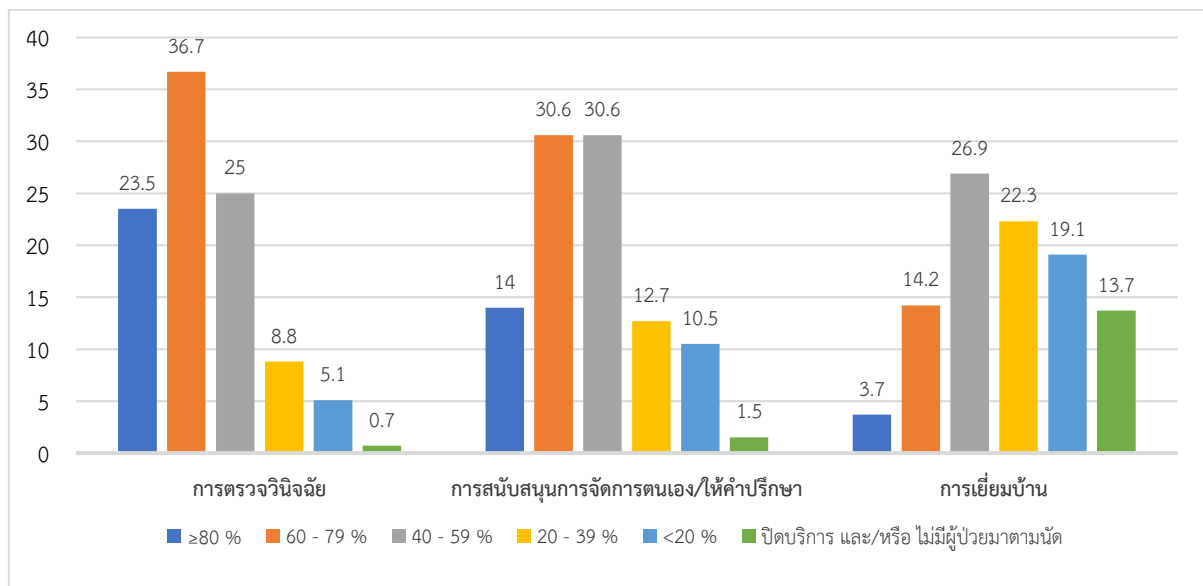

ผลกระทบต่อการใช้งานบริการของ NCD Clinic

การเข้าถึงบริการ กรณีมารับบริการตามนัด เพื่อการตรวจวินิจฉัยและการสนับสนุนการจัดการตนเอง/การให้คำปรึกษา ของ NCD Clinic แต่ละแห่ง ผู้ป่วยส่วนใหญ่สามารถมารับบริการตามนัดอยู่ที่ร้อยละ 60-79 มากที่สุดคือ ร้อยละ 36.7 และ 30.6 แต่กิจกรรมการเยี่ยมบ้านได้รับผลกระทบมากที่สุด โดยมากกว่าครึ่งของ NCD Clinic ผู้ป่วยได้รับการเยี่ยมบ้านน้อยกว่าร้อยละ 40 รายละเอียดดังแผนภาพที่ 4

สำหรับการสนับสนุนการจัดการตนเอง/ให้คำปรึกษา มีการจัดรูปแบบให้บริการช่วงที่มีระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 อันดับ 1 เป็นการรับบริการที่คลินิกตามปกติ ตามมาตรการ New normal อันดับ 2 การส่งเสริมความรู้โดยเจ้าหน้าที่สาธารณสุข (จนท.รพ.สต/จนท.ศูนย์บริการสาธารณสุข) และอันดับ 3 การส่งเสริมความรู้โดย อสม./อสส.

แผนภาพที่ 4 ร้อยละของผู้ป่วยที่มารับบริการตามนัด การบริการของ NCD Clinic

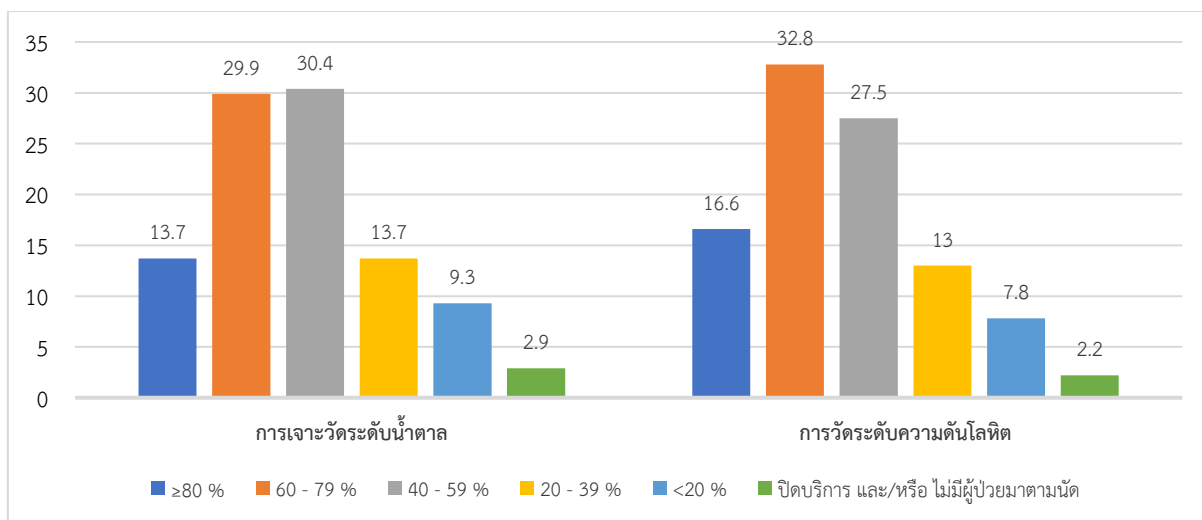
ผลกระทบต่อการใช้งานบริการ การติดตาม/การดูแลรักษา

การเข้าถึงบริการ กรณีมารับบริการตามนัด เพื่อการติดตามระดับน้ำตาลในเลือดและระดับความดันโลหิตของ NCD Clinic แต่ละแห่ง ผู้ป่วยสามารถมารับบริการตามนัดได้มากกว่าหรือเท่ากับร้อยละ 80 มีเพียงร้อยละ 13.7 และร้อยละ 16.6 โดยมากกว่าครึ่งของ NCD Clinic ที่มีจำนวนผู้ป่วยมารับบริการตามนัดได้น้อยกว่าร้อยละ 60 ทั้ง 2 กิจกรรม รายละเอียดดังแผนภาพที่ 5

ความถี่ในการติดตามผู้ป่วยโรคเบาหวาน และ/หรือโรคความดันโลหิตสูงกลุ่มควบคุมได้ดี มีการติดตามทุก 2-3 เดือน ร้อยละ 64.7 และกลุ่มควบคุมได้ไม่ดี มีการติดตามน้อยกว่า 2 เดือน ร้อยละ 68.4 ทั้งนี้ได้มีช่องทางการติดตามระดับน้ำตาลในเลือดและระดับความดันโลหิตสูง โดยอันดับ 1 ติดตามผ่านเจ้าหน้าที่สาธารณสุข (จนท.รพ.สต/จนท.ศูนย์บริการสาธารณสุข) ร้อยละ 59.6 อันดับ 2 ติดตามผ่าน อสม./อสส. ร้อยละ 45.6 อันดับ 3 ติดตามผ่านการสนทนาทางโทรศัพท์ ร้อยละ 40 และอันดับ 4 ติดตามผ่านการใช้ Application เช่น Line ร้อยละ 35

กรณีปิดบริการในช่วงการระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 มีการดูแลติดตามผู้ป่วยผ่านช่องทางต่างๆ อันดับ 1 ติดตามผ่านการทาง รพ.สต./อสม. ร้อยละ 73.8 อันดับ 2 ผ่านการสนทนาทางโทรศัพท์ ร้อยละ 45.2 อันดับ 3 ผ่านการใช้ Application, Line ร้อยละ 36

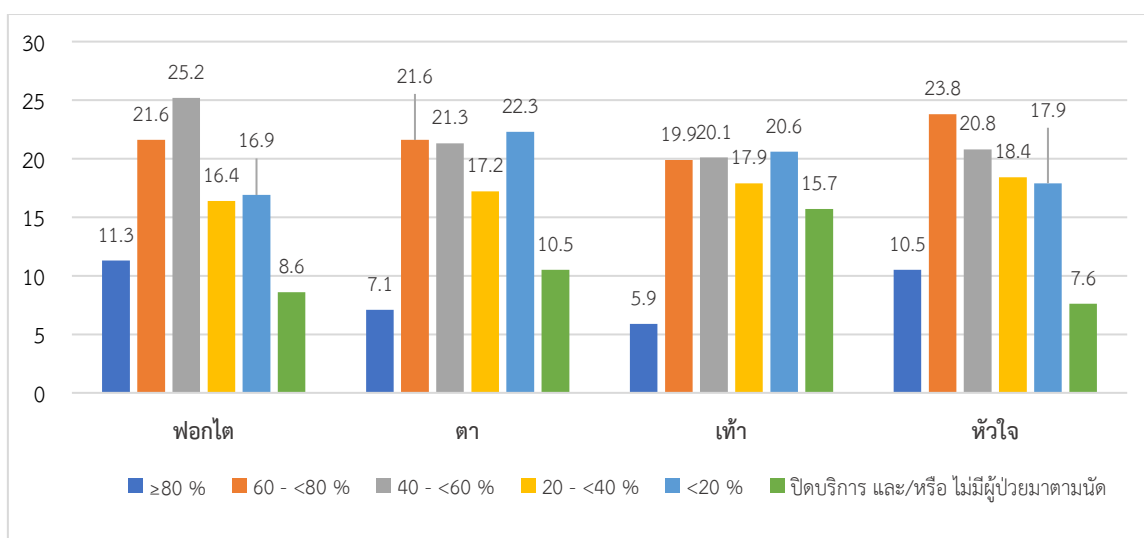
แผนภาพที่ 5 ร้อยละของผู้ป่วยที่มารับบริการตามนัด การติดตาม/การดูแลรักษา

ผลกระทบต่อการใช้งานบริการ ส่งปรึกษา/ส่งรักษา

การเข้าถึงบริการกรณีมารับบริการตามนัด เพื่อการส่งปรึกษา/ส่งรักษา เรื่องฟอกไต ตรวจตา ตรวจเท้า และหัวใจของ NCD Clinic แต่ละแห่ง ผู้ป่วยสามารถมารับบริการตามนัดได้มากกว่าหรือเท่ากับร้อยละ 80 มีน้อยมากคิดเป็นร้อยละ 11.3, 7.1, 5.9 และ 10.5 ตามลำดับ โดยการส่งปรึกษา/ส่งรักษา เรื่องการตรวจเท้าได้รับผลกระทบส่งผลให้ปิดบริการและ/หรือไม่มีผู้ป่วยมาตามนัดมากที่สุด ร้อยละ 15.7 รายละเอียดดังแผนภาพที่ 6

แผนภาพที่ 6 ร้อยละของผู้ป่วยที่มารับบริการตามนัด ส่งปรึกษา/ส่งรักษา

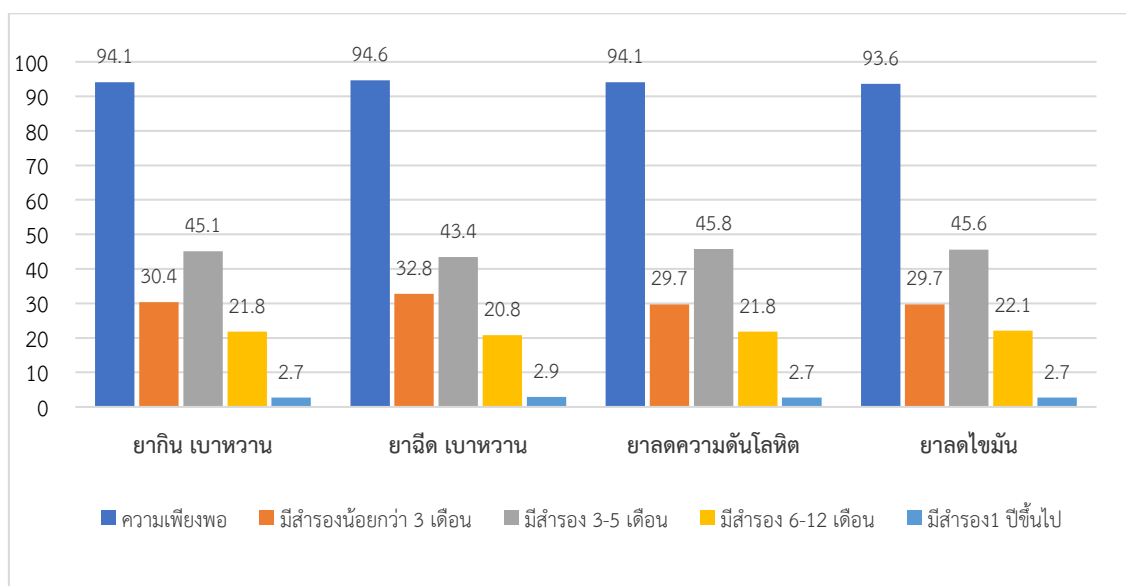

ผลกระทบต่อระบบสาธารณสุข

การสาธารณสุข ยาเกินเบาหวาน ยาผิดเบาหวาน ยาลดความดันโลหิต และยาลดไขมัน ส่วนใหญ่ มีเพียงพอต่อการให้บริการ คิดเป็นร้อยละ 94.1, 94.6, 94.1 และ 93.6 ตามลำดับ โดยมีระยะเวลาที่สาธารณสุข 3-5 เดือนมากที่สุด รายละเอียดดังแผนภาพที่ 7 สำหรับกลุ่มโรคเบาหวาน และ/หรือ โรคความดันโลหิตสูง ที่ควบคุมได้ดี ส่วนใหญ่มีระยะเวลาจ่ายยาให้ผู้ป่วย 2-3 เดือน ร้อยละ 64.9 และกลุ่มที่ควบคุมได้ไม่ดี มีระยะเวลาจ่ายยาให้ผู้ป่วย น้อยกว่า 2 เดือน ร้อยละ 72.3

รูปแบบการจ่ายยาผู้ป่วยโรคเบาหวาน และโรคความดันโลหิตสูง อันดับ 1 รับยาที่คลินิกตามปกติ (รูปแบบ New normal) อันดับ 2 รับยาที่ รพ.สต./ศูนย์บริการสาธารณสุข อันดับ 3 อสม./อสม. ส่งมอบยา ถึงบ้าน และอันดับ 4 จัดส่งยาทางไปรษณีย์

แผนภาพที่ 7 ร้อยละของผลกระทบต่อระบบสาธารณสุข

นวัตกรรม/รูปแบบบริการ (Service Model)

ในช่วงสถานการณ์การระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 หน่วยบริการมีการคิดค้นและนำ นวัตกรรม/รูปแบบบริการ (Service Model) มาใช้เพื่อให้บริการใน NCD Clinic ร้อยละ 35.5 ได้แก่

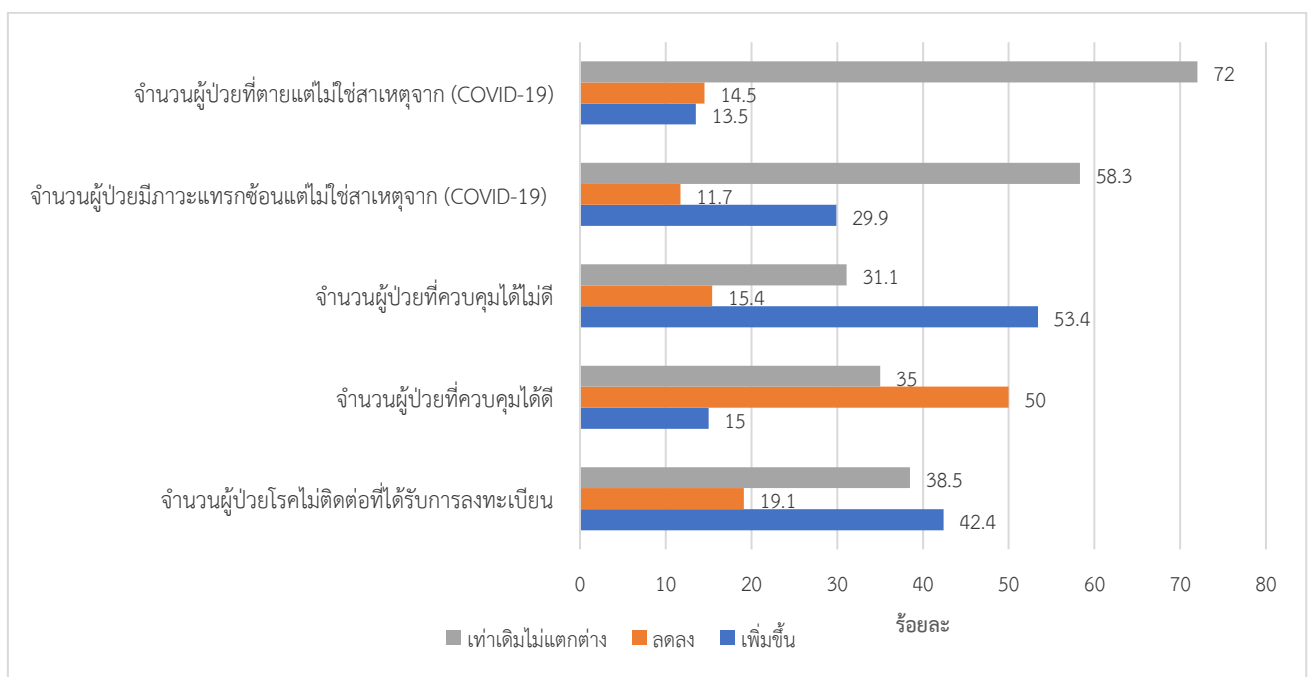
1. การใช้ Line ในการให้บริการ กรณีการติดตาม การให้คำปรึกษา
2. การส่งยาให้ผู้ป่วยที่บ้าน โดยใช้ช่องทางต่าง ๆ ได้แก่ การส่งยาทางไปรษณีย์ การส่งยาไปรพ.สต. ผ่านเจ้าหน้าที่หรือ อสม. (อสม. Grab drug, อสม. Kerry จิตอาสา)
3. การใช้ระบบ Telemedicine/Telehealth การให้บริการตรวจทางไกล
4. การจัดตั้ง Health Station ในชุมชน หรือการออกหน่วยบริการในชุมชน

สถานการณ์ผู้ป่วยโรคเบาหวานและ/หรือโรคความดันโลหิตสูง

ในช่วงสถานการณ์การระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ร้อยละ 53.4 ของ NCD Clinic มีจำนวนผู้ป่วยที่ควบคุมโรคได้ไม่ดีเพิ่มขึ้น สาเหตุส่วนใหญ่มาจาก คุณภาพบริการลดลง/การให้บริการลำบากขึ้น และอัตราการกำลงไม่เพียงพอ เนื่องจากถูกดึงไปช่วยงาน COVID-19 ส่วนจำนวนผู้ป่วยเสียชีวิตที่ไม่ใช่สาเหตุจาก COVID-19 และจำนวนผู้ป่วยที่มีภาวะแทรกซ้อนที่ไม่ใช่สาเหตุจาก COVID-19 ไม่แตกต่างจากช่วงก่อนการระบาด รายละเอียดดังแผนภาพที่ 8

ผู้ป่วยโรคไม่ติดต่อที่ได้รับผลกระทบมากที่สุดจากการสำรวจ พบว่า อันดับ 1 ผู้ป่วยควบคุมโรคได้ไม่ดี อันดับ 2 ผู้ป่วยภาวะแทรกซ้อนเฉียบพลัน เช่น หัวใจ Stroke อันดับ 3 ผู้ป่วยภาวะแทรกซ้อนที่ต้องทำหัตถการ เช่น ตา ไต (ฟอกไต) เท้า

แผนภาพที่ 8 ร้อยละของจำนวนผู้ป่วยโรคเบาหวานและ/หรือโรคความดันโลหิตสูง

ความต้องการการสนับสนุนสำหรับการดำเนินงาน NCD Clinic

- **ความต้องการการสนับสนุนจากส่วนกลาง**
 - อันดับ 1 ให้ความสำคัญงาน NCD ไม่ต่างกับงานฉุกเฉิน เร่งด่วนอื่นๆ เช่น โรค CD / COVID-19
 - อันดับ 2 การเพิ่มอัตราการกำลง
 - อันดับ 3 ค่าตอบแทน
- **ความต้องการการสนับสนุนจากผู้บริหารในองค์กร**
 - อันดับ 1 ให้ความสำคัญงาน NCD ไม่ต่างกับงานฉุกเฉิน เร่งด่วนอื่นๆ เช่น โรค CD / COVID-19
 - อันดับ 2 การเพิ่มอัตราการกำลง
 - อันดับ 3 งบประมาณ วัสดุ อุปกรณ์ที่ทันสมัย

ข้อเสนอแนะจากการสำรวจ

1. การสนับสนุนเรื่องอัตรากำลังคน เช่น เพิ่มอัตรากำลังคนให้เพียงพอ ส่งเสริมให้มีความก้าวหน้าสำหรับ CM เช่น ตำแหน่งชำนาญการพิเศษ
2. การสนับสนุนเรื่องงบประมาณให้เพียงพอ เช่น งบประมาณการตรวจ HbA1C ควรมีงบประมาณให้ทุกโรงพยาบาลได้ตรวจทุกรายอย่างน้อยปีละ 2 ครั้ง ควรมีงบประมาณในการตรวจ Lab ประจำปีให้กับผู้รับบริการทุกคน
3. สนับสนุนอุปกรณ์ เครื่องมือให้เพียงพอต่อการใช้งาน
4. ลดการประเมินงาน NCD ลง เช่น ตัวชี้วัด
5. ต้องการแนวทางปฏิบัติในการให้บริการที่ต้องใกล้ชิดกับผู้ป่วย เช่น การถ่ายภาพจอประสาทตา การวัดความดันในลูกตา การตรวจฟัน การตรวจเท้า เพื่อป้องกันการติดเชื้อระหว่างผู้ให้และรับบริการซึ่งมีความเสี่ยงสูงที่จะติดเชื้อโควิด จะทำให้เกิดการระบาดเป็นวงกว้างในผู้ป่วยที่มาใช้บริการในแต่ละวันที่มีจำนวนมาก และถ้ามีโรคประจำตัวเมื่อติดเชื้ออาการอาจรุนแรง แต่ถ้าไม่ให้บริการคัดกรองภาวะแทรกซ้อนผู้ป่วยช่วงสถานการณ์โควิดอาจเกิดภาวะแทรกซ้อนที่รุนแรง หรือเกิดการรักษาล่าช้าซึ่งเป็นผลเสียต่อคุณภาพชีวิตของผู้ป่วย
6. ควรมีแนวทางการรักษาแบบ New normal ที่ใช้ในแนวทางเดียวกันได้ เช่น แนวทางการส่งยาให้ผู้ป่วยที่ควบคุมได้ โดยมีการติดตามอาการและความดันโลหิตของผู้ป่วย เพื่อไม่ให้ผู้ป่วยขาดความตระหนักในการดูแลตัวเอง รับรู้ภาวะสุขภาพตัวเอง
7. มีระบบติดตามในรูปแบบที่เรียบง่าย และมีระบบการให้สามารถปฏิบัติได้มีผลลัพธ์
8. สนับสนุนการทำ Self-monitoring of blood glucose (SMBG)

อภิปรายผล

การศึกษานี้สะท้อนผลกระทบของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ต่อคลินิกโรคไม่ติดต่อ (NCD Clinic) ของโรงพยาบาลสังกัดสำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข ปีงบประมาณ 2564 เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถามอิเล็กทรอนิกส์ที่พัฒนาขึ้นจากรูปแบบการสำรวจออนไลน์ (Google form) โดยให้ผู้ตอบแบบสอบถามเปรียบเทียบผลกระทบจากการระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ที่เกิดขึ้นในช่วงปีงบประมาณ 2564 (1 ต.ค. 63 - 30 ก.ย. 64) กับระยะก่อนการระบาดรอบที่ 1 (มีนาคม 2563) โดยกลุ่มเป้าหมาย คือ ผู้บริหาร/ผู้รับผิดชอบงาน NCD Clinic ในโรงพยาบาลสังกัดสำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข ทั้งหมด 76 จังหวัด จำนวนทั้งสิ้น 898 แห่ง มีผู้ตอบแบบสอบถามมาทั้งสิ้น 408 คน ผลการสำรวจ พบว่า

NCD Clinic ส่วนใหญ่ได้รับผลกระทบทำให้ไม่สามารถให้บริการได้ตามปกติ ต้องลดจำนวนผู้ป่วยลดระยะเวลาให้บริการ NCD Clinic บางแห่งปิดให้บริการชั่วคราว นอกจากนี้ส่วนใหญ่ปรับการจัดการบริการรูปแบบใหม่ เช่น การแยกประเภทผู้ป่วยตามความรุนแรงและความเร่งด่วน โดยการจำแนกผู้ป่วยตามสี เขียว เหลือง แดง การให้บริการเฉพาะผู้ป่วยควบคุมโรคไม่ได้หรือเฉพาะผู้ป่วยที่มีภาวะแทรกซ้อน การจัดการบริการโดยยึดหลัก D-M-H-T-T เป็นต้น ในด้านอัตราการกำเริบบุคลากรที่ปฏิบัติงานของ NCD Clinic มากกว่าร้อยละ 50 ปฏิบัติงานลดลง เนื่องจากถูกดึงไปช่วยงาน COVID-19 ในด้านงบประมาณส่วนใหญ่ได้รับการจัดสรรเท่าเดิม แต่มีบางส่วนได้รับการจัดสรรน้อยลงไม่เพียงพอและบางแห่งที่ไม่ได้รับการจัดสรรซึ่งเป็นส่วนน้อย การสำรองยาสำหรับผู้ป่วยมีเพียงพอต่อการให้บริการ โดยผู้ป่วยกลุ่มควบคุมได้ดี ส่วนใหญ่จะได้รับการยารักษา 2-3 เดือน และผู้ป่วยกลุ่มควบคุมได้ไม่ดี จะได้รับการยารักษาต่ำกว่า 2 เดือน เพื่อได้รับการติดตามและพบแพทย์เร็วขึ้น

การระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ส่งผลต่อการเข้าถึงการบริการที่จำเป็นของผู้ป่วยผู้ป่วยมารับบริการตามนัดลดลง อาจมีสาเหตุจากกักตัวการติดเชื้อโควิดจากการมาโรงพยาบาล มาตรการควบคุมการระบาด เช่น การเว้นระยะห่างระหว่างบุคคล นโยบายอยู่บ้านหยุดเชื้อเพื่อชาติ รวมถึงการขาดแคลนอุปกรณ์ป้องกันส่วนบุคคล เช่น หน้ากากอนามัย/ผ้า เจลล้างมือ โดยข้อมูลจากการสำรวจพบว่า มากกว่าครึ่งของ NCD Clinic ที่ผู้ป่วยมารับบริการต่างๆ ตามนัดได้น้อยกว่าร้อยละ 60 ได้แก่ กรณีนัดหมาย การคัดกรองภาวะซึมเศร้า/ภาวะเครียด การคัดกรองภาวะแทรกซ้อนทางตาและเท้า การประเมินความเสี่ยง TOD (ผู้ป่วย HT) การสนับสนุนการจัดการตนเอง/ให้คำปรึกษา การติดตามการดูแลรักษา (การเจาะวัดระดับน้ำตาลและการวัดระดับความดันโลหิต) การส่งต่อเพื่อการดูแลรักษาภาวะแทรกซ้อนทางไต ตา เท้าและหัวใจ โดยการบริการเยี่ยมบ้านได้รับผลกระทบมากที่สุด จากการที่ผู้ป่วยมารับบริการตามนัดต่างๆ น้อยลงอาจส่งผลต่อการรักษาในระยะยาว การวินิจฉัยและการรักษาล่าช้า ควบคุมโรคได้ไม่ดี นำไปสู่การเพิ่มความรุนแรงของโรคและภาวะแทรกซ้อน ส่งผลให้พิการหรือเสียชีวิตได้ สังเกตได้จากข้อมูลมากกว่าครึ่งของ NCD Clinic รายงานว่า จำนวนผู้ป่วยควบคุมโรคได้ไม่ดีมีจำนวนเพิ่มขึ้น มีสาเหตุมาจากสถานการณ์ความรุนแรงของการระบาดส่งผลต่อคุณภาพบริการลดลง/การให้บริการล่าช้ามากขึ้น และอัตราการกำเริบเนื่องจากถูกดึงไปช่วยงาน COVID-19 ส่วนจำนวนผู้ป่วยที่ตายแต่ไม่ใช่สาเหตุจาก COVID-19 และจำนวนผู้ป่วยที่มีภาวะแทรกซ้อนที่ไม่ใช่สาเหตุจาก COVID-19 ไม่แตกต่างจากช่วงก่อนการระบาด โดยผู้ป่วย NCD ที่ได้รับผลกระทบมากที่สุด ได้แก่ ผู้ป่วยที่ควบคุมโรคไม่ได้ ผู้ป่วยภาวะแทรกซ้อนเฉียบพลัน เช่น หัวใจ Stroke และผู้ป่วยภาวะแทรกซ้อนที่ต้องทำหัตถการ เช่น ตา ไต (ฟอกไต) เท้า เป็นต้นเพื่อการรักษาอย่างต่อเนื่องและเพิ่มการเข้าถึงบริการสุขภาพที่จำเป็นสำหรับผู้ป่วย 1 ใน 3 ของ NCD Clinic มีการคิดค้นและนำนวัตกรรม/ปรับรูปแบบบริการ (Service Model) และนำเทคโนโลยีเข้าช่วยในการให้บริการ ได้แก่ การใช้ Line,

Applications ต่างๆ การใช้ระบบบริการตรวจรักษาทางไกล Telemedicine/Telehealth ในการสื่อสารติดตามประเมินการรักษา การให้คำปรึกษา และการจัดตั้ง Health Station ในชุมชน การส่งยาให้ผู้ป่วยที่บ้าน แต่ส่วนใหญ่ยังคงให้เจ้าหน้าที่ระดับปฐมภูมิ เช่น เจ้าหน้าที่ รพ.สต. อสม. เข้ามาช่วยสนับสนุนการบริการในช่วงที่มีการระบาด เช่น การส่งยา การติดตามการรักษา (การเจาะวัดระดับน้ำตาลและการวัดระดับความดันโลหิต) เป็นต้น ส่งผลให้เจ้าหน้าที่ระดับปฐมภูมิต้องมีภาระงานเพิ่มขึ้น

ข้อเสนอแนะ

การระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ส่งผลกระทบต่อ NCD Clinic ทำให้ไม่สามารถเปิดบริการได้ตามปกติ ผู้ป่วยมารับบริการไม่ต่อเนื่อง ไม่มาตามนัด จำนวนผู้ป่วยคุมโรคได้ไม่ดีเพิ่มขึ้นคุณภาพการให้บริการลดลง เข้าถึงการรักษาได้ลำบาก ดังนั้น หน่วยงานแต่ละระดับที่รับผิดชอบงาน NCD Clinic ควรมีการเตรียมความพร้อมเพื่อรองรับสถานการณ์ที่อาจเกิดขึ้นระยะยาวในอนาคต เช่น การพัฒนารูปแบบบริการ (Service Model) เชิงนวัตกรรม ที่มีการนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้มากขึ้น เพื่อสนับสนุนการจัดบริการให้สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบันและอนาคต รวมถึงมาตรการป้องกันและควบคุมการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 หรือโรคติดเชื้อร้ายแรงอื่นๆ การค้นหา สนับสนุนรูปแบบบริการใหม่ในยุค New Normal ให้เกิดประสิทธิภาพประสิทธิผลและยั่งยืน การวางแผนและการบริหารจัดการ ด้านอัตรากำลังกรณีถูกดึงไปช่วยงานอื่นที่ฉุกเฉินรุนแรง ด้านงบประมาณ อุปกรณ์เครื่องมือต่าง ๆ เป็นต้น

กองโรคไม่ติดต่อ กรมควบคุมโรค กำลังดำเนินการค้นหารูปแบบบริการ (Service Model) เชิงนวัตกรรม ที่มีการนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้สำหรับผู้ป่วยโรคเบาหวานและความดันโลหิตสูง เพื่อสนับสนุนการจัดบริการที่มีคุณภาพสอดคล้องกับสถานการณ์ปัญหาในปัจจุบันและระยะยาว คาดหวังให้ประชาชนได้รับการบริการป้องกันควบคุมโรคไม่ติดต่อที่มีคุณภาพ สามารถเข้าถึงบริการทางการแพทย์ได้ง่าย สะดวก รวดเร็ว และต่อเนื่อง นำไปสู่การเพิ่มผลลัพธ์ที่ดีทางสุขภาพ มีคุณภาพชีวิตที่ดี

